

IETS OVER DE KERKELIJKE SITUATIE IN NEDERLAND IN HET LICHT VAN DE BELIJDENIS EN DE HISTORIE

HET is voor mij als buitenlander een voorrecht, door U te zijn uitgenodigd, om vandaag tot U te spreken over de kerkelijke situatie in Nederland. Uw belangstelling voor de Gereformeerde Kerken in Nederland is begrijpelijk, gezien de vele historische en geestelijke banden, welke Uw Kerk met de Kerken in Nederland heeft.

Vóór ik tot mijn onderwerp kom, zou ik graag twee opmerkingen willen maken. In de eerste plaats zou ik graag willen verklaren, dat ik tot U ga spreken, zonder daarvoor vanuit Nederland enig mandaat te hebben gekregen, zodat, wat ik ga zeggen, slechts een persoonlijke visie is. In de tweede plaats wil ik opmerken, dat ik op mijn reis hierheen en tijdens mijn verblijf hier, geen meer of minder wetenschappelijke bron tot mijn beschikking had, en ik dus enkel uit mijn geheugen moet putten.

Om enige lijn in mijn spreken te brengen, zou ik de kerkelijke situatie in Nederland willen bezien uit drieërlei aspects, nl.:

1. Uit het *wezen* van de Kerk.
2. Uit het *belijden* van de Kerk.
3. Uit het *leven* van de Kerk.

1. Beschouwd vanuit het gezichtspunt wat het wezen van de Kerk moet zijn

Hierbij neem ik mijn uitgangspunt in de Belijdenis volgens „De Drie Formulieren van Enigheid”, zowel door mijn Kerken als door Uw Kerk aanvaard. Ik denk speciaal aan Zondag 21 van de Heidelbergse Catechismus en aan de artikelen 27—29 van de Nederlandse Ge-loofsbelijdenis.

Zondag 21 H.C. zegt dat de Kerk geen maaksel is van mensen, maar er is als werk van de Enige en Drieënige God. Ze vindt haar *grond* in Gods Uitverkiezing; wordt *vergaderd* door onze Here Jezus Christus, die de Zoon van God is; en krijgt haar *gestalte* door de werking van de Heilige Geest, die daartoe gebruik maakt van de verkondiging van het *Evangelie*. Door Gods genade mogen de gelovigen van die Kerk lidmaten zijn, en zullen zij dat eeuwig blijven.

In Art. 27 NGB belijden we dat er een enige algemene Kerk is die de vergadering is van ware Christgelovigen omdat zij al hun zaligheid verwachten in Jezus Christus, daar zij gewassen zijn door Zijn Bloed, en geheiligd en verzegeld zijn door de Heilige Geest.

Deze belijdenisgegevens leiden tot een paar conclusies:

- a. De Kerk van Christus is niet gebonden aan een tijd (van het begin der wereld, tot haar einde), en ook niet aan plaats, land of werelddeel. Ze is een Wereldkerk. Het eerste kerklid was Adam en na hem volgen ontelbare scharen totdat de laatste uitverkoorne is toegebracht.
- b. Er is maar Eén Kerk en ze is „een verzameling dergenen die

- zalig worden" (art. 28). Aangezien buiten die Kerk geen zaligheid is, is ieder gelovige verplicht zich bij die Kerk te voegen.
- c. Er is geen pluraliteit van Kerken. Wel kan de *Kerk* zich pluriform voordoen. Het verschil in vorm hangt samen met verschil in taal, cultuur, traditie enz.
 - d. Binnen nationale grenzen is de veelheid van Kerken in wezen een gevolg van de zonde. Geen van deze kerken — in de staat van hun vernedering — zal volkomen beantwoorden aan de kenmerken van de ware Kerk (art. 29) zodat de eis tot reformatie altijd blijft.

Bij gelijkheid in belijden — dus in *wezen* — mag ook geen enkele openbaring van de Kerk op zichzelf blijven staan. Kerkverband vloeit als vanzelf uit het wezen van de Kerk voort. Dit geldt voor de kerken binnen een nationaal verband. Dit geldt ook internationaal. In enigheid des geloofs hebben we elkaar zelfs over de grenzen heen te zoeken, en met elkaar te corresponderen.

Hier hebben we het woord *correspondentie*. Dat betekent niet dat kerken met de zelfde belijdenis briefwisseling met elkaar hebben. Nee, correspondentie gaat veel verder. „Correspondentie” betekent dat men elkaar erkent in enigheid des geloofs en met elkaar in één kerkverband zou leven, als niet de barrières van taal, cultuur, traditie dit verhinderden. De enigheid des geloofs uit zich in het zenden van afgevaardigden naar elkaars vergaderingen; het raadplegen van elkaar bij alle moeilijke beslissingen; het aanvaarden van elkaars predikanten, die dus toegang hebben tot elkaars kansels; het erkennen van de attestaties bij vertrekkende en binnenkomende leden. In *wezen* zijn deze met elkaar corresponderende kerken dus *één*.

Als er dan ook op een meerdere vergadering ernstige besluiten moeten worden genomen — bijv. betreffende leer of de tucht — dan zal men die besluiten niet nemen, vóórdat men de zusterkerken heeft geraadpleegd en met die zusterkerken tot overeenstemming gekomen is. En als een van die corresponderende kerken zich komt te misgaan, dan geldt óók in dát geval de regel van Matth. 18. Dan moeten de zusterkerken de betreffende kerk christelijk vermanen, opdat de Eenheid niet geschonden worde. Wat hiér gebeurt gaat de Kerken in Nederland aan, en wat dáár gebeurt gaat Uw Kerk aan, want er is correspondentie.

Nu is die correspondentie tussen Uw Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland reeds enkele jaren achtereen een vast punt op de agenda van Uw Generale Synode. Er bestaat bij U ongerustheid over de gezondheid van Uw Zusterkerken in Nederland. Wat kerkelijk in Nederland gebeurt, kunt U niet volgen. U vraagt zich af of de Eenheid niet geschonden is; of Gereformeerde predikanten uit Nederland nog wel toegang mogen hebben tot Uw kansels; en of de geschillen tussen de Kerken in Nederland en Uw Kerk reeds zulk een proporties hebben aangenomen, dat verdere correspondentie ongeoorloofd zou zijn.

Die zaak van de correspondentie leeft niet slechts *binnen Uw Kerk*, maar is door Uw Generale Synode ook reeds gelegd op de

tafel van de Generale Synode van de Geref. Kerken in Nederland. Thans wordt deze zaak diepgaand besproken.

Naar mijn mening wortelt hetgeen nu aan het licht gekomen is, reeds in het verleden. De historie is gelukkig niet normatief, maar kan ons wel iets leren. Ik meen dat de vraag naar de wettigheid van de correspondentie zijn voorloper reeds vindt in de oorlogsjaren 1940—1945. In die jaren heeft de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland diep ingrijpende leerbeslissingen genomen en tuchtuitspraken gedaan, die zo ernstig waren dat ze gevolgd zijn door een Kerkscheuring, waarvan na de oorlog zelfs in Zuid Afrika de uitlopers te zien waren. In die besluiten zijn de Kerken waarmee gecorrespondeerd werd, niet gekend. De goede regel van correspondentie is niet gehandhaafd en de Zusterkerken in het Buitenland zijn niet geraadpleegd. Ware dit wel gebeurd... wie weet, of dan de kerkscheuring niet had kunnen worden voorkomen.

Vanzelfsprekend kan geantwoord worden, dat de oorlogstoestand het niet mogelijk maakte te corresponderen. Maar dit antwoord is al te eenvoudig. Er kan gevraagd worden: Konden dan de beslissingen niet worden uitgesteld tot de tijd dat correspondentie wel weer mogelijk zou zijn? Waarom die haast en dat in oorlogstijd? Die vraag wordt nog klemmender als we weten dat de één genomen beslissingen zaken betroffen die gedurende heel de tijd dat de Gereformeerde Kerken van Nederland bestaan steeds de aandacht gehad hebben en in 1905 conclusies zijn genomen die lijnrecht tegenover de besluiten van 1942/43/44 staan. Maar daarover straks.

Helaas zijn ook daarna de Gereformeerde Kerken van Nederland ingegaan tegen het gevoelen van de zusterkerken in het buitenland waarmee ze in correspondentie staan. Daar is bijv. het belangrijke besluit om toe te treden tot de „Wereldraad van kerken”. Naar mijn mening is dit een verkeerd, ja zondig besluit. De Wereldraad is geen kerk (met kleine letter). Ze heeft zelfs geen concrete belijdenis. Wat ze nog zegt te belijden is in strijd met het wezen der Kerk blijkens Zondag 21 HC en de artikelen 27—29 NGB. De Wereldraad is en wordt steeds meer een politieke organisatie en dan zeer links gericht. Het hoofdkwartier van de Wereldraad ligt in Genève met Dr. Philip Porter als secretaris. De raad zwijgt in alle talen als het gaat om communistische acties of arabische terreur, maar spreekt en eist gezag als het gaat om de eigensoortige ontwikkeling der gekleurde stammen o.a. in Zuid Afrika. De Wereldraad meent zelfs haar veto te kunnen uitspreken over investeringen in Zuid-Afrika. Helaas is er een — gelukkig kleine — pressiegroep in Nederland die alle uitspraken van de Wereldraad als evangelie aanvaardt. Om een voorbeeld te noemen: 50 van de duizenden studenten aan de V.U. eist dat de band tusschen de V.U. van Nederland en de P.U. bij U verbroken wordt om wat zij believe te noemen „de apartheid”.

Natuurlijk is er wel critiek te oefenen op de apartheid, met name op de zgn. „kleine apartheid”, maar als men in zijn critiek niet verdisconteert wat Zuid Afrika aan goeds voor de gekleurde stammen doet, spreekt men in zijn critiek de waarheid niet. Naar

mijn mening is Nederland en zijn ook vooraanstaande kerkelijke leiders, allerminst gerechtigd om ongebreidelde critiek te oefenen. Laat men eerst de hand in eigen boezem steken of de splinter in eigen oog verwijderen alvorens te spreken over de balk in het oog van een ander. Hebben de Nederlanders geen rassenprobleem en hoe worden in Nederland de meer dan 100 000 buitenlandse werknemers bejegend? Neemt men ze zo graag in gezin en familie op? Ze worden wel heel beleefd „gast”-arbeiders genoemd, maar worden ze behandeld als graag geziene gasten? De vragen stellen, is die beantwoorden.

Wat velen in Nederland ergert, is ook nog het feit dat kerkelijke en diaconale gelden gebruikt worden om terreurgroepen te steunen in naam van het Evangelie. Ik ken personen en kerken die weigeren aan dit werelddiaconaat deel te nemen en hun kerkelijke bijdragen verkleinen of geheel terugtrekken. Ik acht het geven van kerkelijke gelden aan terreurgroepen — hoe men die gelden ook camoufleert — in strijd met het wezen van de Kerk en daarom ongeoorloofd.

Als ik dit alles overzie, kan ik zo goed begrijpen dat bij U de vraag steeds dringender om een antwoord roept of het nl. nog wel geoorloofd is de correspondentie met de Geref. Kerken van Nederland voort te zetten. Hoe ik mij ook Uw onrust kan voorstellen, toch zou ik U, broeders, en Uw Synode ernstig willen vragen de banden niet te breken voordat onder christelijke vermaning al het mogelijke en misschien haast onmogelijke is gedaan om de kerken in Nederland van hun dwalingen terug te roepen tot het beleven van het wezen der Kerk. Denkt U hierbij ook aan de velen in Nederland die hun Synode op de geschetste wegen niet kunnen volgen. God moge verhoeden dat er een breuk komt. Als de breuk er eenmaal is, het zo uiterst moeilijk de breuk weer te helen.

2. De kerkelijke situatie in Nederland gezien vanuit het aspect van het belijden van de Kerk

Als ik nu iets ga zeggen over het belijden van de Kerk, speciaal van de Gereformeerde Kerken in Nederland, waarmee Uw Kerk in correspondentie staat, meen ik eerst even terug te moeten gaan in de historie. Immers „in het heden ligt 't verleden, in het *nu* wat *worden* zal”. Naar mijn mening zijn dan de volgende zaken van belang: Het gezelschapsleven; de Afscheiding van 1834; de stichting van de Vrije Universiteit in 1880; de Doleantie in 1886; de Vereniging in 1892; de conclusies van 1905; de leerbeslissingen van 1942—44; de nieuwere Theologie sinds 1950. Dit is een heel lijstje, maar ik meen er toch iets van te moeten zeggen, om het heden in een m.i. zuiver licht te plaatsen.

Zoals U bekend zal zijn vierde na de Franse Revolutie in het begin van de 19e Eeuw het Rationalisme, het humanistisch modernisme, in de Herv. Kerk van Nederland hoogtij. De goeden niet te na gesproken, spraken vele predikanten nauwelijks meer over genade en verzoening, maar veel meer over medemenselijkheid en het be-

oefenen van zgn. christelijke deugden. Men speculeerde op het goede in de mens en men zag hem niet meer als tot alle kwaad geneigd.

De werkelijk vromen — die er gelukkig nog waren — vonden in de prediking niet wat ze nodig hadden. Daarom verenigden velen zich in „gezelschappen” onder leiding van een „oefenaar” of een „ingeleide christen”. Ze kwamen in een kleine kring samen, lazen een „ouderwetse” preek; zongen hun psalmen, en spraken onder elkaar over wat God aan hun ziel had gedaan. Hoewel aan dit gezelschapsleven kwalijke kanten zaten en het gevaar van sectevorming niet denkbeeldig was, heeft de historie toch geleerd dat mee door het gezelschapsleven de band aan de belijdenis is versterkt.

Naast die gezelschapsmensen was er nog een andere groep van getrouwen. Het waren de mensen die nog wel de officiële kerk bezochten, maar dan alleen als ze een echt rechtzinnige predikant konden horen, die dan ook zijn gehoor uit de wijde omtrek kreeg.

Uit die tweeërlei stroming is de Afscheiding van 1834 geboren. In Ulrum, een plaats in het noorden van de provincie Groningen, stond in die jaren ds. Hendrik de Cock. Oorspronkelijk was hij ook een humanistisch predikant. Maar de aanleiding tot zijn bekering, was een ziekenbezoek, dat hij aflegde bij een oud gemeentelid, Klaas Kuipinga, die sterven ging. De Cock trachtte hem te troosten, door te zeggen, dat hij zo goed had geleefd en zoveel deugden bezat, maar Kuipinga wees deze troost af, en zei: „Domine, als ik ook maar een zucht tot mijn zaligheid moest toedoen, dan was ik voor eeuwig verloren; het is genade, genade alleen”.

Dit eenvoudig woord heeft de Here gebruikt om ds. de Cock tot bekering te brengen. Hij begon anders te preken, rechtzinnig, gereformeerd. Van heinde en ver stroomden de gelovigen naar de Kerk waar hij preekte. Velen wilden hun kinderen slechts gedoopt zien door een rechtzinnig predikant en kwamen bij de Cock. Dit bracht nijd en afgunst bij collega's. Toen ds. de Cock bepaalde vrijzinnige predikanten in geschriften openlijk aan de kaak stelde als „Wolven in Schaapskleren”, kwam er een kerkelijk proces, met als resultaat dat ds. de Cock in zijn ambt werd geschorst. Nadat hij door ds. Scholte van Doeveren en Genderen (het Zuiden van het land), was bezocht en getroost, scheidde ds. de Cock zich af van de Nederlandse Herv. Kerk die z.i. geen kerk meer was, om weer te keren tot de Gereformeerde belijdenis. Er gingen slechts weinig predikanten met de Cock en Scholte mee. Maar overal kwamen er in het land kleine groepen, die zich als Kruisgemeenten institueerden. Toen in 1854 de Theologische School in Kampen was opgericht, werkte deze zeer samenbindend, terwijl ze tevens gedegen predikanten vormde. De Kruisgemeenten hebben zich verenigd als de Christelijke Gereformeerde Kerk van Nederland.

Ik wijs er met nadruk op dat er tussen de Cock en Scholte verschil van mening was. De Cock was meer de infralapsarier en Scholte meer de supralapsarier. Om het kort te zeggen, de Cock ging meer van het Verbond en Gods beloften uit en Scholte meer van Gods eeuwig uitverkiezing. Deze twee lijnen zijn altijd in de Gerefor-

meerde Kerken van Nederland naast elkaar blijven staan. De latere professor Helenius de Cock heeft de verbondsleer nader uitgewerkt. Hij vond dan ook zijn tegenvoeter in dr. Abraham Kuyper die in heel zijn theologie uitging van Gods vrijmachtig welbehagen.

Terugkerend tot de Afscheiding die zich in de Chr. Geref. Kerk heeft geconsolideerd, moet worden geconstateerd dat het gereformeerde leven zijn opwekking weer vond. Helaas bleef de leidende stroming in de Herv. Kerk in vrijzinnige banen. Hiertegen heeft dr. Abraham Kuyper fel gestreden. Hij ging een weg van lijden die met die van ds. de Cock te vergelijken is. Hoogtepunt in zijn strijd was de oprichting van de Vrije Universiteit op Gereformeerde Grondslag te Amsterdam. Dit was in 1880, een bolwerk van Calvinisme tegenover de humanistische stromingen op de Rijks- en Gemeentelijke Universiteiten. Als geharnast ridder zette dr. Kuyper zijn strijd voor kerkherstel voort. Toen dit hem niet lukte en de vijandschap steeds sterker werd, en toen tevens bleek dat de aan de V.U. afgestudeerde predikanten geen plaats kregen binnen de Herv. Kerk, ging dr. Kuyper ook in 1886 over tot een afscheiding, die hij *Doleantie* noemde. De Kerken hieruit voortgekomen noemden zich Nederduits Gereformeerde Kerken.

Zo waren er twee groepen van Schrift- en Belijdenisgetrouwe Kerken.

Helaas waren ze ook weer verschillend. De groep uit de *Doleantie* voortgekomen was supralapsarisch en ging uit van Gods verkiezing. De groep uit de Afscheiding voortgekomen, was uitgesproken infralapsarisch en ging uit van Gods Verbond. Eerst was de bekende prof. Herman Bavinck de man van de Afscheiding. Na — ik meen 1896 — trad hij op de achtergrond. Naast Bavinck was het vooral prof. Lucas Lindeboom die de Verbondsleer verdedigde en fel tegenover hem stond prof. Abraham Kuyper met zijn verkiezingsleer.

In die tijd was al een twistvraag: „Heeft de wetenschap, de theologie het laatste woord, of het geloof in de Schrift?” Ik kom hierop terug. De verschillen waren echter van dien aard dat ze geen gescheiden kerkelijk leven wettigden. En zo kwam in 1892 de vereniging van de beide groepen tot de Gereformeerde Kerken van Nederland.

Men heeft algemeen zeer gehoopt dat die vereniging de geschilpunten zou verkleinen en langzamerhand wegslijpen. Helaas is dit niet gebeurd, maar laaide de strijd in ongekende hevigheid op. Kuyper en Lindeboom stonden vierkant tegenover elkaar. Gestimuleerd door de „Vijf Stellingen” welke Lindeboom naar alle kerkeraden zond, kwamen er op de Synode van 1905 vele bezwaren binnen tegen de leer van Kuyper. Tegen de leer van Lindeboom, om slechts deze figuur te noemen, is geen enkel bezwaarschrift ingestuurd. Kuyper, uitgaande van de verkiezing, stelde dat de Doop inwendige genade — als vrucht van de verkiezing — in het dopen kind bezegelde. Daarom wilde Hij als grond voor de doop zien een „vooronderstelde Wedergeboorte”. Dit noemde Lindeboom in strijd met de Belijdenis die stelt dat de enige grond voor de kinderdoop Gods bevel en Zijn belofte is. De grond kan geen veronderstelling, geen vraagteken zijn, want dan is de Doop zinloos.

De Synode heeft een pacificatieformule gevonden. De leer van Lindeboom, werd volledig gehandhaafd, maar de leer van Kuyper werd er meer of minder bij ingevoegd. Men sprak o.m. uit dat de Doop niet losgemaakt mag worden van de wedergeboorte (dat wilde Lindeboom ook niet) en dus moest over het tijdstip van de wedergeboorte naar de aard der liefde geoordeeld worden, nl. dat ze plaats kon vinden vóór, onder of na de Doop. De enige grond voor de Doop bleef echter Gods Bevel en Belofte.

Tussen 1905 en 1942 is een hele sprong. Maar het wonderlijke van de leerbeslissingen van 1942—44 is dat nú het standpunt van Lindeboom werd veroordeeld en dat van Kuyper werd gehandhaafd, zelfs met de bepaling er bij dat niets mocht worden geleerd dat niet volkomen in overeenstemming was met de leer van — ik zeg het met eigen woorden — „de veronderstelde wedergeboorte”.

De jaren 1942 tot 1944 zie ik als de meest duistere jaren van de Gereformeerde Kerken. Ik weet wel dat de uitspraken later zijn afgezwakt, maar toen was de kerkscheuring reeds een feit. Wel wonderlijk: wat in 1905 zeer pacifistisch werd afgezwakt, krijgt in 1942/44 het alleenrecht. Wat in 1905 algemeen werd aanvaard (er waren geen bezwaren tegen) wordt nú, met een paar stemmen tegen, als ongereformeerd veroordeeld.

Naar mijn diepe overtuiging heeft hier de wetenschap, de theologie getriumfeerd over het geloof. Die overwinning is door meerdere gevolgd, want in het verlengde van deze overwinning ligt nu het door de Synode dulden van de („wetenschaps”) mannen Kuitert, Wiersinga en anderen. Hier sta ik bij de zgn. „nieuwere theologie”. Ze is veel te ingewikkeld om die in het kort te beschrijven. Maar de grondvraag is: „Wat heeft het laatste, het beslissende woord, de ontdekkingen der wetenschap of het eenvoudige geloof in Gods onfeilbaar Woord?” Kuitert komt met zijn wetenschap. Hij erkent niet de Schepping zoals de Schrift die stelt; niet de zondeval; zelfs niet het bestaan van een historische Adam die gevallen is; niet de heilsfeiten geboorte, opstanding en hemelvaart van Christus, zoals de Schrift ze ons zegt. Daartegenover houd ik vast aan de onfeilbaarheid der Schrift. Kan Jona in de grote vis zijn geweest? Ja, want mijn Bijbel zegt het. Kan de ezel gesproken hebben? Ja, want mijn Bijbel zegt dit en die staat ver en ver boven mijn kleine menselijke critiek. Hebben de heilsfeiten plaats gehad zoals ze ons beschreven worden of zijn de beschrijvingen maar menselijke vertolkingen van het onzegbare? Dat is voor my geen vraag. Ik aanvaard mijn Bijbel letterlijk.

Ik noemde Kuitert. Ik noem ook Wiersinga die er een eigen „verzoeningsleer” op na houdt. Willen we Wiersinga begrijpen, dan moeten we uitgaan — m.i. — van het begrip „gerechtigheid” in de Bijbel. In dit woord zitten twee elementen, eerst het element van *verlossing* en tegelijk daarnaast dat van *vergelding*. Van dit laatste — de straffende gerechtigheid — wil Wiersinga niet weten. Daarom wil hij ook niet weten van boetedoening, verzoenend lijden, het genoegdoen aan Gods rechtvaardige eis van straf. Voor Wiersinga is er alleen maar een heilbrengende gerechtigheid. Maar zó ont-

kracht hij de Schrift en brengt hij veel onrust onder de gelovigen.

In hoeverre deze nieuwe theologie als wetenschap de gemeenten beroert, is moeilijk te zeggen. Veel hangt af van de prediking. Is er een prediker die de nieuwe theologie aanhangt, dan draagt zijn prediking daarvan de kenmerken en zal hij als vanzelf bezwaarden in zijn gemeente kweken. En er is reeds het verschijnsel van vóór 1834: men gaat bepaalde predikanten mijden en de „ouderwetse” zoeken. Hoelang dat zal kunnen voortgaan, is de vraag. Veel zal afhangen van de Generale Synode die met klem word verzocht *eindelijk* eens een duidelijke uitspraak te doen. Heel concreet moet nu openbaar worden of de nieuwe theologie wordt geduld dan wel als in strijd met Schrift en Belijdenis wordt afgewezen. Ik meen dat op zulk een uitspraak niet slechts de vele verontrusten in Nederland wachten, maar ook de buitenlandse kerken die correspondentie onderhouden met de Gereformeerde Kerken van Nederland.

3. De kerkelijke situatie in Nederland bezien onder het aspect van het leven der Kerk

Ik zal er niet veel van zeggen. Wel meen ik met heimwee te moeten terugzien op de jaren voor de Tweede Wereldoorlog. Ook toen was niet alles goed, maar ik meen dat we toch ondanks verschillen als kerkelijk gereformeerden ons één voelden. Toen was er niet slechts belangstelling maar ook veel liefde voor en ten opzichte van de Dienst des Woords. Toen werd er ook onderling veel gesproken over wat de Here ons gaf. Er was dankbaarheid en zegen. Het christelijk onderwijs — sinds 1918 gelijkgesteld met het openbaar onderwijs — had nog de liefde van velen. Als ik dan zie hoe het leven van de Kerk zich nu — in tegenstelling met vroeger — openbaart, dan meen ik dat er een verschraling te constateren valt die ons met schaamte vervullen moet. Hier ligt een gemeenschappelijke schuld. Het is gemakkelijk zondebokken aan te wijzen . . . ik meen dat we beter tot onszelf kunnen inkeren en vragen of het niet mede onze liefdeloosheid, onze zondige slapheid, zijn geweest die de oorzaken waren van de huidige armoede in levensopenbaring.

Ik noem maar een paar zaken die al enkele jaren steeds meer terrein winnen. Allereerst denk ik aan het *ambt*. Vroeger werd het ambt hoog gehouden. Nu niet meer. Er zijn zelfs kerken die practisch geen ambtsdragers meer kunnen krijgen. De liefde tot het ambt is verkoeld. Vroeger kenden we alleen mannen die het bijzondere ambt bekleeden. Nu hebben we vrouwelijke diakenen, ouderlingen en zelfs predikanten. Hoe dit te rijmen is met de Schrift zie ik niet, evenmin als ik die vrouwelijke ambtsdragers kan inpassen in onze bevestigingsformulieren.

Verder denk ik aan de *prediking*. Gelukkig er wordt nog schriftuurlijk gesproken en deze prediking trekt nog veel hoorders. Maar daarnaast worden er preken gehouden die niet slechts een horizontale lijn kennen (dat moet!) maar die horizontalistisch zijn. Het schijnt dat voor onderscheiden predikanten het tweede gebod aan het eerste voorafgaat en dat medemenselijkheid belangrijker is dan

verzoening. De prediking moet midden in het volle leven staan, maar zal dat kunnen, dan zal er eerst een verticale lijn moeten zijn, eerst de vrede met God in de weg der verzoening door voldoening. En als vrucht daarvan ook de horizontale lijn: vrede met de medemens. Horizontalistische preken dragen veelal ook een meer of minder politiek karakter en eigen gevoelens gaat dan zo gemakkelijk boven het oordeel der Schrift. De kerkgang gaat achteruit, vooral in de grote steden. De morgendiensten zijn over het algemeen nog behoorlijk bezet, maar de avonddiensten laten wat kerkbezoek betreft, veel te wensen over. Dit heeft natuurlijk ook gevolgen voor het geestelijk leven.

Het hele *leven is veranderd*. Het is een jachten van de morgen tot de avond. Het weekeinde, inclusief de zondag, wordt dan veelal beschouwd als een vrije tijd, die men besteden kan zo men wenst. De gezinnen zijn lang zo hecht niet meer als vroeger. Geestelijke gesprekken in gezinsverband komen niet zo veel meer voor. De dingen van elke dag hebben de voorrang. Predikanten hebben soms een bijbaan: naast herder en leraar zijn ze soms godsdienstonderwijzer op een middelbare school. De tijd aan dit werk besteedt, wordt onttrokken aan de zielszorg en aan de voorbereiding voor de preek.

Vroeger was er een prachtig verband tusschen gezin, school en kerk. Die band is nu veel losser. Vroeger werd er in de gezinnen drie maal daags uit de Bijbel gelezen. Vroeger begin het onderwijs op de lagere school elke dag met een tijd „Bijbelse geschiedenis”. Er werd een fundament gelegd, waarop de catechisatie kon voortbouwen. Ik heb de tijd nog gekend, dat niet slechts de catechismus op catechisatie werd besproken en geleerd, maar ook de Ned. Geloofsbelijdenis en bepaalde delen uit de „Vijf artikelen tegen de Remonstranten”. Ook werd er aandacht besteed aan Kerkgeschiedenis en Zending. Nu gebeurt dat niet meer. Er zijn zelfs gemeenten waarin van het *catechetisch onderwijs* heel weinig terecht komt. Waar het nog „goed” is, wordt dikwijls volstaan met de behandeling van de Catechismus.

—*Ziekenbezoek en huisbezoek*, eens tot de taak van de predikant behorend, komen ook al in verdrukking. Veelal is ziekenbezoek nog in eer, maar het jaarlijkse huisbezoek wordt door de ouderlingen verriicht. De domine heeft dan een vast of facultatief „spreekuur”.

Vroeger was het veelal aan iemand te zien dat hij *christen* was en *Gereformeerd zijn* was een eer. Nu is ook dat anders geworden. De liefde verkoelt meer en meer.

Het is wel mogelijk dat de Geref. Kerken in Nederland vroeger te geïsoleerd van andere protestantse kerken hebben geleefd. Maar vandaag slaat de wijzer precies in tegengestelde richting door. *Kanselruil* tussen Gereformeerde en Ned. Hervormde predikanten is geen uitzondering meer, evenmin als gemeenschappelijke diensten. Zelfs is mij bekend dat er een gemeenschappelijke eucharistie viering heeft plaatsgehad, waarbij zowel de Rooms-Katholieke priester als de Gereformeerde predikant de leiding had. De zgn. „*oecumenische beweging*” heeft schier geen grenzen meer. Wordt

er ook al niet gesproken in geref. kringen over kindercommunie?

Helaas kan ik geen rooskleurig beeld van het kerkelijk leven binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland tekenen. Veel gelovigen zijn verontrust en zien de toekomst donker in.

Is de toekomst dan hopeloos? Geenszins, want ondanks al onze ontrouw blijft de Here getrouw. Als wij in liefde verkoelen en Hem loslaten, Hij blijft ons in liefde vasthouden, krachtens Zijn belofte. En daarom mogen we elkaar ook niet loslaten. De correspondentie verbreken? God verhoede dit in zijn genade. Laten we veel voor elkaar bidden en ernstig vermanend elkaar vasthouden zoals de Here ons vasthoudt. Dan is er nog hoop in bange dagen.

Zelf trouw blijvend, kunnen we de ander tot trouw roepen, wetend dat de Here getrouw is en Zijn werk ook aan anze Kerken ver-
richt zal voortzetten.

Ds. B. A. Bos.

(Gelewer voor de G.T.V. van S.W.A. te Walvisbaai, 22-1-1974)